

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2013–2016

Sisällys

I	Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminnan lähtökohdat ja tavoitteet	2
II	Toimintaympäristö	3
III	Toimintasuunnitelma 2013–2016	5
	Kielenhuolto	5
	Sanakirjat	7
	Kieliaineistot	8
	Vähemmistökielet	10
	Hallinnollisia hankkeita	10
IV	Henkilöstö	11
V	Kehittämishankkeet	12
VI	Voimavarat	13

I Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminnan lähtökohdat ja tavoitteet

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on valtion asiantuntijalaitos, joka toimii kotimaisten kielten aseman turvaamiseksi ja käytön edistämiseksi. Tutkimuskeskus tarkastelee kieltä tutkimuksellisesta näkökulmasta ja toteuttaa tältä pohjalta yhteiskunnallista palvelutehtäväänsä.

Tutkimuskeskuksen ydintoiminnot ovat kielipoliittinen asiantuntijatyö, kielenhuolto, sanakirjatyö ja kieliaineistojen tuottaminen. Toimintaa suunnataan suunnitelmakaudella niin, että voidaan vastata toimintaympäristön muutoksiin. Tärkeimpiä näistä ovat kansainvälistyminen ja sen myötä englannin kielen aseman vahvistuminen, kielen ja kielenkäyttötapojen muuttuminen sähköisen median vaikutuksesta sekä Suomen kielitilanteen moninaistuminen.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen tavoite on, että suomea ja ruotsia käytetään tulevaisuudessakin yhteiskunnan kaikilla aloilla. Tutkimuskeskus toimii sen hyväksi, että valtiolle tehdään kielipoliittinen ohjelma, joka ottaa huomioon muutkin Suomessa käytettävät kielet.

Suomen ja ruotsin kielenhuollon johtavana auktoriteettina Kotimaisten kielten tutkimuskeskus huolehtii siitä, että kielenkäyttäjien saatavilla on yleistaajuista kielitietoa sekä ajantasaisia kielenhuollon ohjeita ja palveluja.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus julkaisee laadukkaita nykykieltä kuvaavia sanakirjoja sekä tuottaa suomen ja ruotsin murteiden sanakirjoja, jotka julkaistaan sähköisesti verkkosanakirjoina. Tutkimuskeskuksen kieliaineistot muodostavat kansallisesti merkittävän tutkimusinfrastruktuurin, ja niitä tarjotaan mahdollisimman laajasti ja vapaasti käytettäväksi.

Toiminnan alueet ja niitä koskevat tavoitteet

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) keskittyy strategiansa mukaisesti työssään neljään alueeseen: kielipoliittiseen asiantuntijatyöhön, suomen ja ruotsin kielen huoltoon ja siihen liittyvään tutkimukseen, sanakirjatyöhön ja siihen liittyvään tutkimukseen sekä kansallisesti merkittävien kieliaineistojen ylläpitoon ja kehittämiseen.

- Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen tavoite on, että suomi ja ruotsi tulevaisuudessakin ovat aktiivisessa käytössä yhteiskunnan kaikilla aloilla. Tavoitteena on myös saamen kielten, suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen ja romani-kielen aseman vahvistaminen ja kielten kehittäminen kielilautakuntien työn avulla sekä tekemällä yhteistyötä vähemmistökielten eri tahojen kanssa. Tutkimuskeskus on osaltaan

tukemassa myös muunkielisten Suomessa asuvien suomen ja ruotsin kielen käyttöä toisena kielenä.

- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on suomen ja ruotsin kielenhuollon johtava auktoriteetti ja keskeinen asiantuntija.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on leksikografian keskeinen asiantuntija. Se julkaisee laadukkaita nykykieltä kuvaavia sanakirjoja ja tuottaa muita sanakirjoja, kuten korkeatasoisia ja laajoja murre-sanakirjoja, jotka siirtävät kieli- ja kulttuuriperintöä myös seuraaville sukupolville.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on kieliaineistojen asiantuntija, joka tarjoaa suomen kielen aineistoja kansalaisille ja tiedeyhteisölle.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on suomen kielen toimintaohjelmassa vuonna 2009 esittänyt, että Suomessa tehdään suunnitelmakaudella muiden Pohjoismaiden tapaan valtion kielipoliittinen ohjelma. Ohjelmassa käsiteltäisiin kokonaisvaltaisesti Suomen kielioloja ja eri kieliryhmien tarvitsemia toimenpiteitä. Tämä tavoite näkyy nykyisessä hallitusohjelmassa, jonka mukaan ”laaditaan kansallinen kielistrategia, jossa määritellään tavoitteet ja toteutustavat kansallisen kielivaranannon monipuolistamiseksi. Kansallisen kielivaranannon kehittämisessä kiinnitetään erityistä huomiota saamen, romanikielen sekä viittomakielen asemaan.” Tässä työssä Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on mukana kielen asiantuntijana. Niin ikään tutkimuskeskus osallistuu aktiivisesti viranomaiskielen parantamista koskevaan työhön.

II Toimintaympäristö

Globalisaatio ja monikansallinen yritystoiminta sekä suomalaisen tiedeyhteisön kansainvälistyminen ja tieteelliset julkaisukriteerit ovat vahvistaneet englannin kielen asemaa. Samaa aikaa Suomessa niin kuin monissa muissakin kieliyhteisöissä korostetaan oman kielen tai omien kielten roolia yhteiskunnan toiminnassa. Yhä useammissa ammateissa tarvitaan suomen ja ruotsin kielen sekä muiden kielten hyvää suullista ja kirjallista taitoa. Kielenkäyttäjän on kyettävä tuottamaan ja ymmärtämään erilaisia tekstejä ja arvioimaan kieltä ja sen merkitystä monissa tilanteissa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus toimii sen hyväksi, että tietoisuus kielestä, kielen käytöstä ja kehityspiirteistä vahvistuu kaikkien suomalaisten keskuudessa. Tutkimuskeskus edistää toiminnallaan suomalaisen kulttuurin merkityksen ymmärtämistä ja huolehtii osaltaan kielellisen kulttuuriperinnön siirtämisestä tuleville polville.

Moderni yhteiskunta rakentuu erilaisten järjestelmien varaan, jotka yksilön on tunnettava suoriutuakseen yhteiskunnan jäsenyydestä, tunteakseen omat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä kyetäkseen toimimaan arjessa. Viranomaisten toiminta koskettaa jokaisen elämää, ja eri elämänvaiheissa yksilön on ymmärrettävä viranomaisten viestintää. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa tehtävä kielenhuolto ja virkakielen tutkimus tähtäävät viranomaisviestinnän parantamiseen.

Sosiaaliseen hyvinvointiin kuuluu ihmisen kielellinen hyvinvointi. Monikielisyys on lisääntynyt ja lisääntyy edelleen myös Suomessa, ja yhteiskunnan velvollisuutena on huolehtia täällä asuvien kieli- ja kulttuuriryhmien tarpeista, oikeudesta omaan äidinkieleen ja mah-

dollisuudesta oppia valtakieli. Yhteiskunnan toimivuuden ja yksilön tasapainoisen elämän kannalta on olennaista, että jokaista ihmistä kannustetaan käyttämään omaa äidinkieltään aina, kun se on mahdollista, ja että jokaisella on tieto kieleen liittyvistä oikeuksista eri tilanteissa. Jokaiselle yksilölle on myös tärkeää ymmärtää mahdollisimman hyvin maan valtakieltä, jotta voi elää täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus pyrkii vaikuttamaan kaikkia kieliryhmiä koskevaan kielipolitiikkaan ja nostamaan esille kielen merkitystä yksilön ja yhteisön elämässä.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toimintaedellytykset muuttuvassa toimintaympäristössä

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen henkilöstöä on vähennetty valtion tuottavuusohjelmalla 12 henkilötyövuotta vuosina 2007–2011. Vuoden 2012 alusta perustutkimuksen ja vähemmistökielten toiminnot siirretään eri yliopistoihin ja Kuurojen Liittoon. Näin tutkimuskeskuksesta vähenee vielä 11 henkilötyövuotta. Vaikka taloudelliset resurssit ovat niukentuneet ja henkilöstöä on suunnitelmakaudella vähemmän kuin aikaisemmin, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen panos suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen keskeinen.

Yliopistojen ja alan ainoan tutkimus- ja asiantuntijalaitoksen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen työnjakoa on selvennetty. Eri tehtävät edellyttävät entistä vahvempaa yhteistyötä, jotta suomalainen yhteiskunta saisi kaiken mahdollisen hyödyn alan kielentutkijoiden ja kieliasiantuntijoiden työstä.

Asiantuntemuksellaan ja yhteistyöhakuisuudellaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskus vahvistaa paikkaansa itsenäisenä ja tunnettuna toimijana yhteiskunnassa. Tutkimuskeskuksen näkyvyyttä ja vaikuttavuutta vahvistetaan panostamalla tiedotukseen ja viestintään entistä enemmän. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus toimii yhteistyössä lähialojen muiden laitosten kanssa. Kielenhuollon yhteistyökumppaneita ovat erityisesti julkisen hallinnon laitokset ja media sekä erityisesti vähemmistökielissä myös yliopistot ja Kuurojen Liitto. Kielipolitiikassa toimitaan läheisessä yhteistyössä oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa sekä vähemmistöjä edustavien elinten kanssa. Kieliaineistoasioissa lähimmät yhteistyökumppanit ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Svenska litteratursällskapet i Finland ja CSC – Tieteen tietotekniikan keskus. Yhteistyökumppaneita ovat myös eri yliopistojen suomen ja ruotsin kielen oppiaineet. Tutkimuskeskuksen tärkeimmät asiakkaat ovat yhtäältä opettajat, tutkijat ja opiskelijat, toisaalta valtionhallinto, kunnat ja media sekä kaikki kansalaiset, joille tarjotaan kielitietoa.

III Toimintasuunnitelma 2013–2016

Kielenhuolto

Toimintaympäristön muutokset

Kielenkäyttötavat muuttuvat nopeasti sitä mukaa kuin uusien viestintävälineiden ja ammattikielten merkitys kasvaa. Julkisen ja yksityisen viestinnän ero ei verkon ja sähköisen viestinnän aikakaudella ole enää yhtä selvä kuin aiemmin. Kansainvälistymisen vaikutuksesta englannin kielen käyttö lisääntyy, ja samalla suomen ja ruotsin kielen käyttöalat ovat vaarassa kaventua. Kansainvälisessä toimintaympäristössä ja hallinnon yhä nopeammassa muutoksissa säädösten ja viranomaisten kielenkäytön selkeyttäminen asettaa kielenhuollolle entistä useammanlaisia haasteita ja vaatii siltä aktiivista toimintaa. Kielenkäyttäjät tarvitsevat monipuolista, kulloiseenkin tilanteeseen sovellettavaa tietoa kielestä voidakseen kirjoittaa ja toimia niin työssään kuin vapaa-aikanaan. Etenkin nuorempi sukupolvi etsii kielitietoa ja kielenhuollon ohjeita ensisijaisesti verkosta.

Toimintaympäristön muutoksiin vastaamiseksi tarvitaan ajantasaista, tutkittua tietoa ja monipuolisia kielenhuollon palveluja.

Kielenhuollon toiminta-ajatus

Kielenhuolto tarkastelee kielenkäyttöä ja nimistöä ja tuottaa niistä tietoa ja ohjeita kielenkäyttäjien ja yhteiskunnan tarpeisiin.

- Kielenhuolto pyrkii siihen, että kielenkäyttäjät saavat helposti käyttöönsä tietoa kielestä, ennen muuta julkisista kirjallisista kielimuodoista.
- Kielenhuolto pyrkii osaltaan vaikuttamaan siihen, että säädökset ja viranomaistekstit olisivat asiallisia, selkeitä ja ymmärrettäviä, samoin muu julkinen kielenkäyttö, ja että virallinen nimistö olisi asianmukaista.
- Ruotsin kielen huollon tavoitteena on lisäksi estää Suomessa käytettävää ruotsin yleiskieltä eriytymästä Ruotsissa käytettävästä yleiskielestä.

Suomen kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen tutkimus ja seuranta

- Kartutetaan systemaattisesti tietoa julkisen kielenkäytön ja nimistön tilasta sekä puhutun ja kirjoitetun kielen ja kielenkäytön muutoksista. Tähän liittyvää tutkimusta vahvistetaan yhteistyössä yliopistojen suomen kielen oppiaineiden kanssa, ja se kytketään entistä vahvemmin kielenhuollon eri toimintoihin. Saatua tutkimustietoa sovelletaan kielen- ja nimistöhuollossa ja nykykielen sanakirjojen tuottamisessa.
- Suunnitelmakauden alussa valmistuu säädöskieltä ja sen ymmärrettävyyttä tutkiva hanke, jonka tuloksia voi hyödyntää mm. säädösten valmistelussa.
- Suunnitelmakauden alussa jatkuu tutkimus viranomaispäätösten perustelemisesta. Tutkimuksessa pyritään laatimaan yleispäteviä, kielenhuoltoon ja kielikoulutukseen sopivia ohjeita lain vaatimukset täyttävistä perusteluista.
- Suunnitellaan ja aloitetaan uusia viranomaiskielen huoltoon kytkeytyviä tutkimushankkeita. Hankkeissa etsitään ratkaisuja kansalaisten kohtaamiin virkakielen ongelmiin, ja

niiden tulokset auttavat lisäämään viranomaistekstien asiallisuutta, selkeyttä ja ymmärrettävyyttä.

- Jatketaan vuonna 2009 valmistuneen *Suomen kielen tulevaisuus* -toimintaohjelman ehdotusten toteutumisen seuraamista kielenhuollon näkökulmasta. Tähän liittyvästi seurataan mm. suomen kielen käytön kehitystä Euroopan unionin toimielimissä.

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan ja kehitetään neuvontaa, koulutusta ja muita kielen- ja nimistönhuollon palveluja. Nämä toiminnot perustuvat jatkuvaan kielen kehityksen seurantaan ja tutkimukseen.
- Kehitetään omista verkkosivuista kielen- ja nimistönhuoltotiedon keskeinen, helposti käytettävä lähde. Jatketaan verkkoaineistojen julkaisemista myös kohderyhmittäin (mm. koulut, säädös- ja viranomaiskieli).
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Kielikelloa* ja sen verkkolehteä ja ylläpidetään sen verkkoarkistoa.
- Saatetaan valmiiksi suurelle yleisölle tarkoitettu kielen rakenteellista vaihtelua käsittelevä julkaisu.

Ruotsin kielen toimenpiteet

Kielen ja sen käyttöalojen seuranta

- Seurataan ruotsin kielen käyttöä ja kehitystä Suomessa. Erityistä huomiota kiinnitetään viranomaiskieleen ja ruotsinkielisen median kielenkäytön kehitykseen ja nykytilaan. Päivitetään soveltuvin osin ruotsin kielen lautakunnan toimintaohjelmaehdotusta *Tänk om*

Palvelut ja julkaisut

- Tarjotaan kieli- ja nimistöneuvontaa, koulutusta, kielen- ja nimistöntarkistusta ja muita kielipalveluja, mm. tiedotusvälineiden kielipalvelua ja oppikirjojen kielentarkistusta.
- Jatketaan yhteistyötä viranomaisten kanssa ruotsinkielisten viranomaistekstien kielenkäytön parantamiseksi.
- Lisätään verkkosivujen tarjontaa ja tuetaan organisaatioiden omatoimista kielenhuoltoa. Kartutetaan jatkuvasti vuonna 2011 julkistettua Ordförrådet-tietokantaa.
- Julkaistaan kielenhuollon tiedotuslehteä *Språkbrukia* ja ylläpidetään sen verkkoarkistoa.
- Pidetään *Finlandssvensk ordbok*- ja *Svenska ortnamn i Finland* -julkaisuja ajantasaisina.

Yhteistyö ja verkostoituminen

Toimintaa suunnataan aktiivisesti kielenkäytön avainryhmiin, jotka vaikuttavat keskeisten alojen kielenkäyttöön tai laajoihin kielenkäyttäjärhmiin.

- Kielenhuolto tekee yhteistyötä mm. eri kieliammattilaisten, sanastotyön ammattilaisten, viranomaisten, median ja koulun kanssa.
- Kielenhuolto toimii yhteistyössä kansallisten ja kansainvälisten standardien laatijoiden ja tietotekniikan asiantuntijoiden kanssa.
- Kielenhuolto tekee yhteistyötä Pohjoismaiden ja muiden Euroopan maiden kielenhuoltajien kanssa. Nimistönhuolto on jäsenenä YK:n nimistöasiantuntijoiden työryhmässä pohjoismaisessa nimistöntutkijoiden yhteistyökomiteassa.

Sanakirjat

Toimintaympäristön muutokset

Kustannusmaailman muutokset ja varsinkin moniossaisten haku- ja muiden suurteosten julkaisemisen tyrehtyminen vaikuttaa myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisupolitiikkaan. Koska paperisille sanakirjoille on vaikea löytää ulkopuolista kustantajaa ja tutkimuskeskuksella itsellään on erittäin rajalliset mahdollisuudet kustantaa teoksia, on ministeriön kanssa sovittu, että siirrytään pääosin sähköiseen julkaisemiseen. Myös sanakirjojen käyttäjät edellyttävät sanakirjojen helppoa saatavuutta ja käytettävyyttä. Kolmas syy toimintatavan muutoksiin on siinä, että Kotimaisten kielten tutkimuskeskus tähtää sanakirjaportaalin synnyttämiseen, mikä edellyttää aineistojen ja valmiiden sanakirjojen muokkaamista sähköiseen julkaisemiseen sopivaan muotoon.

Eräässä suhteessa toimintaympäristö ei ole muuttunut. Yhä edelleen tarvitaan ja halutaan tietoa kielen eri vaiheista ja nykytilasta. Siten Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen sanakirjat täyttävät tehtävänsä suomalaisen kulttuurin kuvaajana ja vastaavat osaltaan suomen ja ruotsin kielen sanastoa koskevaan tiedontarpeeseen.

Sanakirjatyön toiminta-ajatus

Sanakirjojen toimittaminen eli leksikografia on yksi tutkimuskeskuksen ydintoimintoja, ja tutkimuskeskus on laajojen ei-kaupallisten sanakirjojen ainoa tuottaja Suomessa. Nykykielen sanakirjoissa kuvataan kielen kehitystä, seurataan sanaston nykytilannetta sekä annetaan ohjeita ja suosituksia sanojen käytöstä ja oikeinkirjoituksesta. Koska sanasto uudistuu ja kielen normit muuttuvat, sanakirjoista toimitetaan määräväleihin uudet, ajantasaiset laitokset.

Tutkimuskeskuksen erityistehtävä on sellaisten historiallisten sanakirjojen tuottaminen, jotka ovat kansallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä. Suomen murteiden ja Suomessa puhuttavien ruotsalaismurteiden sekä suomen vanhan kirjakielen sanakirjat perustuvat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen hallussa oleviin uniikkeihin aineistoihin. Historialliset sanakirjat ovat tärkeitä nykykielen ja nykykulttuurin ymmärtämisen kannalta ja niitä tarvitaan myös nykykielen tutkimukseen ja huoltoon.

Toimenpiteet

Suunnitelmakaudella on merkittävää historiallisten sanakirjojen julkaiseminen sähköisesti verkossa. Näin sanakirjat tavoittavat huomattavasti suuremman käyttäjämäärän kuin painettuina.

- *Kielitoimiston sanakirjan* sisältöä täydennetään ja ajantasaistetaan tulevia julkaistavia sanakirjaversioita varten. Sähköisestä sanakirjasta ilmestyy päivitysversio.
- Toimitetaan julkaisu 2000-luvun uudissanoista.
- *Kielitoimiston sanakirjasta* kootut idiomit koodataan Kotuksessa mahdollisesti rakennettavaa erillistä tietokantaa varten.
- *Suomen murteiden sanakirjasta* julkaistaan verkossa suunnitelmakaudella aakkosväli l-alkuisten sanojen alusta m-alkuisten sanojen loppupuolelle. Tällöin sanakirja on edennyt noin aineiston puoleenväliin.
- Jatketaan *Suomen murteiden sanakirjan* painosta ilmestyneen osuuden (osat 1–8)

liittämistä sanakirjan verkkoversioon.

- *Vanhan kirjasuomen sanakirjasta* ilmestyy verkossa aakkosväli L–N ja sanakirjan painettuna ilmestynyt osuus (A–K) liitetään sanakirjan verkkoversioon.
- *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* toimittamista jatketaan uudistetuin toimitusperiaattein mahdollisella Koneen Säätiön rahoituksen tuella (hankerahoitus haetaan kullekin vuodelle erikseen).
- *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -teoksen 5. osan toimittamista jatketaan (kaikkiaan 7 osaa) ja se julkaistaan verkossa.
- *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -teoksen painosta ilmestynyt osuus (osat 1–4) liitetään sanakirjan verkkoversioon.

Suunnitellaan leksikografiaa koskevaa tutkimusta ja julkaistaan tätä koskevia artikkeleita suomalaisissa ja kansainvälisissä julkaisuissa. Tutkimus liittyy kiinteästi Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa tehtävään sanakirjatyöhön.

Lisätään leksikografista asiantuntemusta osallistumalla alan kansallisiin ja kansainvälisiin tapahtumiin (esim. Euralex, Pohjoismainen leksikografian konferenssi), pitämällä yhteyttä alan toimijoihin ja laatimalla selvityksiä eri leksikografisista ratkaisuksista.

Kieliaineistot

Toimintaympäristön muutokset

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen aineistot on todettu merkittäväksi kansalliseksi tieteen infrastruktuuriksi. Niillä on myös kansainvälisesti tärkeä merkitys. Nopeana jatkuva teknologinen kehitys luo koko ajan uusia mahdollisuuksia – ja samalla haasteita – tutkimuskeskuksenkin aineistojen digitointiin, sähköiseen pitkäaikaistallennukseen sekä verkossa tarjottaviin aineistopalveluihin. Samalla tutkijoiden ja muiden asiakkaiden odotukset kasvavat, mm. tilastollisia menetelmiä hyödyntävän tutkimuksen tarpeisiin ja kieliteknologisten sovellusten kehittämisen tueksi tarvitaan pitkälle jalostettuja kieliaineistoja. Suomessa ei kuitenkaan ole toimijaa, joka huolehtisi kielitieteellisistä aineistoista keskitetysti kuten esimerkiksi yhteiskuntatieteellisistä aineistoista, joita varten on olemassa Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen resurssit ovat huomattavasti vähentyneet. Tutkimuskeskus pystyy vain vähäisessä määrin aineistojen perusdigitointiin, ja aineistojen saavutettavuuteen ja käytettävyyteen ja niiden pitkäaikaissäilytyksestä huolehtimiseen se voi panostaa Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeessa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksella ei siten näissä oloissa ole mahdollisuutta vastata yhä kasvaviin haasteisiin.

Uudenlaisten aineistopalvelujen kehittäminen onnistuu vain osana kansallisia aineistohankkeita. Alan toimijoiden keskinäinen yhteistyö on entistä tärkeämpää, jotta varmistetaan mahdollisimman laajoja käyttäjäryhmiä palvelevat oikeat digitointiratkaisut ja palvelut. Tutkimusmenetelmien ja -kohteiden monipuolistuessa sekä osin muuttuessaakin ja yhteiskunnan odotusten kasvaessa uusien arkistoaineistojen valikoiva kerääminen vaatii pitkäjänteistä suunnittelua ja tieteenalan ja yhteiskunnan tarpeiden tuntemista. Erilaisten infrastruktuuri- ja sisältöhankkeiden toteuttaminen vaatii myös ulkopuolista rahoitusta.

Kirjasto

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kirjaston asiantuntemus tukee entistä vahvemmin tutkimuskeskuksen ydintoimintoja, kun kirjaston kokoelmista on 2012 siirretty osa Helsingin yliopiston kirjastoon ja ulkopuolisten asiakkaiden määrä samalla väheni.

Kieliaineistotyön toiminta-ajatus

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ylläpitää kansallisesti ja myös kansainvälisesti merkittävää tutkimusinfrastruktuuria, joka koostuu kielellisesti ja kulttuurisesti arvokkaista kielenaineskokoelmista. Ne ovat keskeinen kielen tutkimuksen ja opetuksen infrastruktuuri ja niitä tarvitaan sanakirja- ja kielenhuoltotyössä. Aineistot ovat osa kansallista kulttuuriperintöä. Tutkimuskeskus tekee mahdollisuuksien mukaan yhteistyötä alan toimijoiden kanssa ja tarjoaa aineistoihin liittyviä peruspalveluja.

Arkistot ja kirjasto tarjoavat peruspalvelua aineistoihin ja niiden käyttöä tukeviin kirjastokokoelmiin.

Toimenpiteet

Aineistopalvelujen tavoitteena on asiantunteva tietopalvelu, sujuvat sähköiset aineistopalvelut, tyytyväiset asiakkaat ja yhteistyökumppanit sekä laadukas tietotekninen toimintaympäristö. Pyritään tuottamaan asiakkaiden käyttöön relevantteja aineistoja. Samalla huolehditaan kansallisen muistiperinnön säilyttämisestä. Toimintaa ohjaa alkuvuonna 2012 valmistunut kokoelmapoliittinen ohjelma.

- Saatetaan varsinkin sähköisiä sanakirja-aineistoja julkiseen käyttöön. Jatketaan aineistot ja sanakirjat yhdistävän aineistopalvelun suunnittelemista.
- Osallistutaan tiiviisti Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeeseen tarjoamalla aineistoja sen asiakaspalveluliittymän kautta. Sähköisten aineistojen pitkäaikaissäilyttämisestä huolehditaan niin, että valmistaudutaan liittymään hankkeen tarjoamaan keskitettyyn kansalliseen PAS-järjestelmään.
- Osia murre- ja nimikokoelmista digitoidaan, jos saadaan tähän tarvittavia varoja. Äänitteiden digitointia jatketaan.
- Hankitaan ulkopuolista rahoitusta yhteistyössä erityisesti yliopistojen ja muistiorganisaatioiden kanssa.

Yhteistyö ja verkostoituminen

Aineistojen alalla tehdään erimuotoista yhteistyötä useiden kotimaisten ja ulkomaisten arkisto-, kirjasto- ja IT-alan tahojen kanssa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on mukana opetus- ja kulttuuriministeriön Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeessa ja muistiorganisaatioita yhdistävässä Digiwiki-verkkopalveluhankkeessa sekä eri yliopistojen kanssa eurooppalaisessa kieliteknologiahankkeessa (CLARIN). Tieteen tietotekniikan keskuksen CSC:n kanssa jatketaan tiivistä yhteistyötä.

Vähemmistökielet

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus toimii sen hyväksi, että Suomessa käytettyjen saamelaiskielten, Suomen romanikielen ja kahden viittomakielen käyttöala voi laajentua ja kielet voivat kehittyä. Näistä vähemmistökielistä useimmat ovat vakavasti uhanalaisia.

Kotus toimii näiden kielten yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi yhdessä kieliryhmiä edustavien organisaatioiden ja yliopistojen kanssa. Saamen kielissä yhteistyötä tehdään Oulun yliopiston ja Saamelaiskäräjien kanssa. Romanikielen toiminnoissa on yhteistyötä Helsingin yliopiston kanssa. Viittomakielen yhteistyötä tehdään lähinnä Kuurojen Liiton kanssa. Kotuksen yhteydessä toimivat saamen kielen, romanikielen ja viittomakielen lautakunnat.

Karjalan kieltä opetetaan ja tutkitaan Itä-Suomen yliopistossa. Tutkimuskeskus ylläpitää Karjalan kielen verkkosanakirjaa.

Kansainvälisten yhteyksien tiivistyessä ja maahanmuuton lisääntyessä Suomeen on syntynyt uusia yhteisöjä, joiden kielinä ovat muun muassa viro, venäjä, somali, arabia ja kurdi. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus laatii opetus- ja kulttuuriministeriön erillishoiduksella suomen kielen oppimista ja käyttöä tukevia sanakirjoja maahanmuuttajien tarpeisiin. Meineillään on suomi–somali-sanakirjan laatiminen. Hankkeessa on yhteistyökumppanina Opetushallitus.

Hallinnollisia hankkeita

Suunnitelmakaudella

- Otetaan käyttöön yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa valtion talous- ja henkilöstöasioiden hoitoa yhdistävä Kieku-tietojärjestelmä.
- Pyritään kehittämään yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa järjestelmä, jolla voidaan seurata kustannuksia tulosalueittain ja toiminnoittain.
- Jatketaan indikaattorien, toiminnan tuloksellisuustietojen ja raportoinnin kehittämistä.
- Tarkastellaan toimitiloja valtionhallinnon tilanhallinta (HTH) -hankkeen mukaisesti ja pyritään vähentämään niitä, mikäli tätä ei ole toteutettu jo vuonna 2012.
- Suunnitellaan ja kuvataan Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kokonaisarkkitehtuuri kartoittamalla organisaation rakenteita, kuten prosesseja, tietoja ja järjestelmiä ja niiden välisiä vuorovaikutussuhteita.
- Seurataan valtion IT-palvelukeskuksen (VIP) ja opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnon IT-palvelujen tarjontaa ja hankitaan tarkoituksenmukaiset palvelut keskitettyinä.
- Kehitetään riskienhallintaa ja huolehditaan siitä, että Kotimaisten kielten tutkimuskeskus saavuttaa tietoturvallisuusasetuksen mukaisen perustietoturvatason syksyyn 2013 mennessä ja korotetun tason tarpeellisilta osin syksyyn 2015 mennessä.
- Jatketaan ICT-varautumisen vaatimusten täyttämistä osana valtionhallinnon hanketta, jossa varaudutaan normaaliolojen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin. Tavoitteena on täyttää varautumisen vaatimukset vuoden 2016 loppuun mennessä.

IV Henkilöstö

Henkilöstön määrä ja rakenne

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen henkilöstön kokonaismäärä on 112 (31.12.2010). Henkilötyövuosia on 103,9 (12/2010). Määräaikaisia työntekijöistä on 31,3 % (12/2010). Määräaikaisista suurin osa on viransijaisia tai ulkopuolisella rahoituksella palkattuja projektityöntekijöitä sekä mm. korkeakouluharjoittelijoita. Lisäksi määräaikaisia ovat työvoimamäärärahoihin palkatut. Tulevina vuosina määräaikaisten työntekijöiden määrä on todennäköisesti vähäisempi.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen henkilötyövuodet ovat vähentyneet tuottavuusohjelman vuoksi. Vuonna 2006 tutkimuskeskuksessa tehtiin 111,6 henkilötyövuotta, vuonna 2007 101 henkilötyövuotta, vuonna 2008 samoin 101 henkilötyövuotta, vuonna 2009 102 henkilötyövuotta ja vuonna 2010 103,9 henkilötyövuotta. Henkilötyövuosimäärää lisäsi vuonna 2010 väliaikaisesti nuorisotyöllistämisaroin tehty aineiston digitointihanke, jossa oli määräaikaisia työntekijöitä 8,5 henkilötyövuotta. Supistukset on toteutettu jättämällä täyttämättä eläköitymisen vuoksi vapautuneita virkoja. Tuottavuusohjelmakauden 2012–2015 alussa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta on siirretty 10 henkilötyövuotta eri yliopistoihin ja 1 henkilötyövuosi Kuurojen Liittoon.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen henkilöstön keski-ikä on 45,8 vuotta (12/2010, koko valtionhallinnossa 45,1). Vuonna 2010 tutkimuskeskuksesta eläkkeelle siirtyneiden (4 henkilöä) keskimääräinen eläköitymisikä oli 64,5 vuotta (koko valtionhallinnossa 61,1). Eläkkeelle siirtyminen jatkuu suunnitelmakaudella hitaammin kuin vuosina 2010 – 2012, jolloin eläkkeelle siirtyminen on ollut runsasta.

Naisten osuus henkilöstöstä on 74,1 % ja miesten 25,9 % (12/2010). Sukupuolijakaumaa selittää naisvaltaisella humanistisella alalla toimiminen. Työntekijät rekrytoidaan pätevyyden mukaan.

Asiantuntijalaitoksen luonteen vuoksi työntekijät ovat korkeasti koulutettuja: vakinaisesta henkilöstöstä 70,5 prosentilla on korkeakoulututkinto ja 17 prosentilla tohtorin tutkinto (12/2010). Koulutustasoindeksi on 5,8 (Tahti-järjestelmän luku, koko valtio 5,1; asteikko 1–8). Tutkimuskeskus tukee edelleen henkilöstön kouluttautumista.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus pyrkii toimimaan hyvänä ja kiinnostavana työnantajana. Palkkaustaso on viime vuosina parantunut jonkin verran. Koulutettuja työntekijöitä olisi saatavilla eläkkeelle lähtevien tilalle, mutta tuottavuusohjelman aiheuttamat supistukset ovat viime vuosina estäneet rekrytoimasta tarvittavaa työvoimaa.

Työhyvinvointi ja työsuojelu

Työhyvinvointinäkökulma on mukana kaikessa toiminnassa. Tutkimuskeskuksessa toimii työsuojelutoimikunta, jossa on sekä työntekijöiden että työnantajan edustajia. Työhyvinvointiasioita käsittelee laajennettu toimikunta. Vuosittain laaditaan työsuojelun ja työhyvinvoinnin toimintasuunnitelma.

Työhyvinvointia seurataan paitsi yhteistyössä työterveyshuollon kanssa myös tekemällä henkilöstölle joka toinen vuosi työtyytyväisyyskysely. Vuonna 2009 tehdyn kyselyn työtyytyväisyysindeksiksi saatiin 3,3 (asteikko 1–5, valtion laitosten keskiarvo 3,4). Tavoitteenä on 3,4.

Työnantaja ja työsuojeluorganisaation jäsenet toimivat tiiviissä yhteistyössä työterveyshuollon kanssa työntekijöiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Työt suunnitellaan niin, että normaali työaika riittää niiden tekemiseen. Työelämän ja yksityiselämän yhteensovittamista helpotetaan edelleen joustavilla työaikakäytännöillä. Huomiota kiinnitetään hyvään työilmapiiriin ja työssä jaksamiseen. Noudatetaan yhdessä laadittuja työhyvinvoinnin pelisääntöjä.

Fyysisessä hyvinvoinnissa keskeisellä sijalla ovat istumatyön ja näyttöpäätetyön aiheuttamien ergonomisten ongelmien ratkaisu ja ennaltaehkäisy. Työntekijöiden liikuntaharrastuksia tuetaan. Työnantaja ja kiinteistön omistaja poistavat työpaikkaselvityksissä esiin tulleita työtiloissa todettuja haittoja.

V Kehittämishankkeet

1. Maahanmuuttajasanakirjaprojekti

Kotus-työryhmä ehdotti, että ”Kotus ryhtyy tuottamaan suomesta ja maahanmuuttajakielistä kaksikielisiä sanakirjoja. Nämä sanakirjat voidaan tuottaa vain erikseen haettavalla ulkopuolisella määräaikaisella projektirahoituksella.” Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut vuosina 2011 ja 2012 Kotuksen maahanmuuttajasanakirjaprojektia. Yhteistyökumppanina hankkeessa on ollut Opetushallitus.

Tiettyjen maahanmuuttajakielten sanakirjatilanne on todella huono. Tämä vaikeuttaa osaltaan ko. väestön suomen oppimista. Yleisesti tunnettua on, että maahanmuuttajataustaiset henkilöt integroituvat parhaiten yhteiskuntaan oppimalla maan kielen. Tämä on myös edellytys työmarkkinoille pääsyyn.

Sanakirjaprojekti pyrkii palvelemaan myös pitemmälle ehtineitä kielen osaajia. Opetushallituksen auktorisoitujen kääntäjien kokeissa on havaittu ongelmia maahanmuuttajakielten edustajien kokeen läpäisyssä. Tähänkin yhtenä syynä on riittävän laajojen ja asiantuntevasti laadittujen sanakirjojen puute.

Hanke jatkuu useamman vuoden sen mukaan, kuinka moneen kieleen kaksikielinen sanakirja tehdään. Ensimmäisenä laaditaan suomi–somalisanakirja, joka valmistunee suunnitelmakaudella. **Vuonna 2013 hankkeen rahoitukseen tarvitaan 100 000 euroa suomenkielisen leksikografian ja somalikielisten työntekijöiden palkkaamiseen sekä verkkopalvelun tekniseen toteutukseen.**

Sanakirjat tuotetaan verkkoon kaikkien vapaasti käytettäväksi ja lisäksi niistä tehdään suppeampi painettu versio. Projektissa on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lisäksi mu-

kana Opetushallitus, joka toimii sanakirjojen painetun version kustantajana ja maahanmuuttajakieliin liittyvien pienehköjen selvitysten rahoittajana.

Yhteistyötä tehdään myös pohjoismaisen Lexin-sanakirjahankkeen kanssa. Tämä hanke on tuottanut kaksikielisiä sanakirjoja Ruotsin, Tanskan ja Norjan maahanmuuttajien tarpeisiin.

2. Sanakirjat verkkoon -projekti

Kotus-työryhmä ehdotti ja opetusministeriön ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen välisissä tulosneuvotteluissa 14.4.2010 on sovittu, että *Suomen murteiden sanakirjasta* ja *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -sanakirjasta tuotetaan mahdollisimman pian sähköiset versiot, ja ne asetetaan yleiseen käyttöön verkkoon.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on käynnistänyt verkkojulkaisuprojektin, joka valmistuu vuoden 2016 lopussa. Tässä Sanakirjat verkkoon -projektissa julkaistaan *Suomen murteiden sanakirjan* osat 1–10, *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -sanakirjan osat 1–4 ja *Vanhan kirjasuomen sanakirjan* osat 1–3 verkkojulkaisuina. Projektissa luodaan myös toimitukselliset ja tietotekniset käytännöt, joilla sanakirjoja voidaan tulevaisuudessakin tuottaa verkkosanakirjoiksi. Projektin pilottina on ilmestynyt vuoden 2011 lopulla 5 000 sana-artikkelia *Suomen murteiden sanakirjasta*.

Projektirahoitustarve opetus- ja kulttuuriministeriöltä vuodeksi 2013 on 30 000 euroa. Projektiin käytetään valtaosin tutkimuskeskuksen normaalirahoitusta. Svenska litteratursällskapet i Finland on myöntänyt *Ordbok över Finlands svenska folkmål* -sanakirjan verkkoon tuottamiseen projektivuosina 2011–2013 yhteensä 162 758 euroa.

VI Voimavarat

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen rahoitussuunnitelman perustana ovat budjetin toimintamäärärahat sekä veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarot. Lisäksi tuloja saadaan maksullisesta kielenhuoltokoulutuksesta, julkaisujen myynnistä ja tekijänpalkkioista. Kiinnitetään huomiota maksullisen palvelutoiminnan kustannusvastaavuuteen. Maksullisen koulutustoiminnan palvelujen kysyntään ja tulojen määrään vaikuttaa herkästi yleinen taloudellinen kehitys yhteiskunnassa ja palveluja tilaavissa organisaatioissa.

	2013	2014	2015	2016
Toiminnan rahoitus				
Toimintameno määrärahat	2 101 000	2 101 000	2 101 000	2 101 000
Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarat	2 812 000	2 812 000	2 812 000	2 812 000
Sanakirjat verkkoon -projekti	30 000			
Maahanmuuttajasanakirjaprojekti	100 000			
Yhteensä	5 043 000	4 913 000	4 913 000	4 913 000
Tulot				
Maksullisen palvelun tulot	550 000	550 000	550 000	550 000
Muut tulot	100 000	100 000	100 000	100 000
Yhteensä	650 000	650 000	650 000	650 000
Menot				
Henkilöstömenot	4 130 000	4 000 000	4 000 000	4 000 000
Toimitilakustannukset	886 000	912 000	885 000	911 000
Palvelut	460 000	460 000	460 000	460 000
Muut toiminnan menot	162 000	162 000	162 000	162 000
Yhteensä	5 638 000	5 534 000	5 507 000	5 533 000
Siirtomääräraha edellisiltä vuosilta	240 000	295 000	324 000	380 000
Seuraavalle vuodelle siirtyvä siirtomääräraha	295 000	324 000	380 000	410 000